

Kerim KARA, *Karabâş-ı Velî Hayatı, Fikirleri, Risâleleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, 515+250 s.*

Türkiye’de tasavvuf tarihi araştırmaları çeşitli şekillerde gelişme göstermektedir. Bunlardan biri de tek bir mutasavvıfın hayatı, eserleri, tesirleri, fikirleri ve düşüncelerinin incelenmesi şeklindeki çalışmalardır. Meselâ Abdullah Kartal (*Abdulkerîm Cîlî, Hayatı, Eserleri, Tasavvuf Felsefesi*), Dilâver Gürer, (*Abdulkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*), Ekrem Demirli, (*Sadreddin Konevî’de Bilgi ve Varlık*), Necdet Tosun (*Bahâeddin Nakşebend, Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*) gibi araştırmacıların çalışmalarını bu kategoride değerlendirebiliriz. Hâkezâ Kerim Kara’nın araştırması da bu grup içerisinde değerlendirilmelidir. Bizatihi mutasavvıfın kendi eserlerinden yola çıkılarak gerçekleştirilen araştırmalar kültür tarihimizin mihenk taşlarını bize tanıtmakta, düşünce dünyamızın hazinelerini ortaya çıkarmaktadır.

Kerim Kara doktora tez konusu olarak yaptığı araştırmayı geliştirerek bu eserini meydana getirmiştir. Eserin sonuna Karabâş-ı Velî’nin on iki eserini bazılarını Arapça’dan çevirerek bazılarını da Osmanlıca’dan yeni yazıya aktararak eklemiştir.

Kerim Kara’nın çalışması, bir giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Karabaş Velî ile ilgili belli başlı kaynaklar tanıtılmaktadır. Burada mutasavvıfın kendi eserleri, terâcim ve tabakat kitapları, menâkıb-nâmeler ve makâlelerden oluşan kaynaklar değerlendirilmektedir. Yine bu bölümde Karabaş-ı Velî’nin yaşadığı 17. asrın siyâsî- ekonomik, ilmî- edebî durumu ile o dönemdeki dînî duruma genel olarak bakılmakta, döneme damgasını vuran Kadızâdeli-Sivâsî çekişmeleri kısaca ele alınmaktadır.

Birinci bölümde Karabaş Velî’nin hayatı ve eserleri konu edilmektedir. Karabaş Velî’nin adı ve nesebinden başlayarak, doğum târihi ve yeri, çocukluğu ve tahsil hayatı, tasavvufa intisâbı, yetişmesi, irşat faaliyetleri, Limni Adası’na sürgüne gönderilmesi, sürgünden dönüşü, hacca gidişi, Haremeyn’de geçirdiği günler, hac dönüşü Mısır yolculuğu, vefâtı, tasavvufî şahsiyeti ve menkıbeleri ele alınmaktadır. Bu bölümün sonunda Karabaş Velî’nin on beş eserinin dil ve anlatım özellikleri verilip hepsinin şekil ve muhtevâ açısından ayrı ayrı tanıtımı yapılmaktadır.

Eserin ikinci bölümünde Karabaş Velî’nin tarikatı ele alınmakta, tarikat

silsilesi tanıtılmaktadır. Bu bölümde Halvetîlik ve Halvetiliğin önemli şahsiyetlerinden Ömer Halvetî, Yahyâ Şirvânî, Şâbân-ı Velî ve Karabaş Velî'nin şeyhleri İsmâil Çorûmî ve Mustafa Muslihiddin Efendi hakkında bilgi verilmektedir.

Müellif Kerim Kara, Karabaş Velî'nin tasavvufî görüşlerini konu ettiği üçüncü bölümde onun ibâdet, takvâ, tövbe, mürşit, sâlik, seyr ü sülûk, bîat ve intisap, mücâhede ve riyâzet, rüyâ tâbiri, tasavvufun lüzûmu, tecellî, nefsin mertebeleri, varlık mertebeleri, fenâ makamları, îman ve mertebeleri, seçkinlerin temizliği, mânevî temizliğin şartları, kiblenin tasavvufî yorumu, seçkinlere göre ibâdetlerin mânâsı ve şartları, en seçkinler, en seçkinlerin temizliği, en seçkinlere göre ibâdetlerin mânâsı, dînin mertebeleri, mezhepler, günlük hayat ve din, muhabbet-aşk ve iştiyak konularındaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu bölümde ayrıca devran ve akâid konularındaki görüşleri de incelenmektedir.

Kara, Karabaş Velî'nin tasavvufî görüşleri ele alınırken ağırlıklı olarak *Şerh-i Akâid*, *Risâle-i Devrân*, *Mi'yâru't-Tarîka*, *Tarîkatnâme*, *Risâle-i Tâbir* adlı eserlerinden faydalanmıştır. Bununla birlikte başta *Şerh-i Fusûsu'l-Hikem* olmak üzere diğer eserlerinden de istifâde etmiştir.

Kara'nın araştırmasına göre Karabâş-ı Velî 1020/1611 tarihinde bugün Malatya'ya bağlı bir ilçe olan Arapgir'de doğdu. Asıl adı Ali'dir. Boyu uzun olduğu için *Atval*, siyah Halvetî sarığı sardığı için *Karabaş* ve pek çok kerâmeti olduğu için *Velî* lakâbını almış ve bunların birleşmesiyle *Karabâş-ı Velî* diye meşhur olmuştur. Dindeki yüksek mertebesine binâen *Alâeddin* sıfatı verilmiştir.

Karabaş Velî iyi bir eğitim aldı. İlk tahsilini çocukluğunu geçirdiği Arapgir ve Çankırı'da yaptıktan sonra İstanbul'a giderek Fâtih Medresesi'ne girdi. Medrese tahsili esnâsında tasavvufa meylederek Kastamonu'ya Şeyh Şa'bân-ı Velî (976/1568) Dergâhı'na gitti. O zamanlar pîrevinde post-nişin olan İsmâil Çorûmî'ye (1057/1647) intisap etti. Kısa sürede büyük mesâfeler kat ederek şeyhinin itimâdını kazandı ve bir rivâyete göre henüz eğitimini tamamlamadan İsmâil Çorûmî'nin emriyle 1040/1630-1631) yılında Çankırı'ya dervişler arasında çıkan bâzı anlaşmazlıkları çözmeye gitti. Çankırı'daki vazifesini başarıyla tamamlayan Ali Efendi, Kastamonu'ya döndüğünde İsmâil Efendi vefât etmiş ve yerine oğlu Mustafa Muslihiddin Efendi(1073/1659) geçmiştir. Karabâş-ı Velî sülûkünü Mustafa Efendi'den tamamladı.

Mustafa Muslihiddin Efendi'nin vefâtından sonra Arab ülkelerinde dolaşıp teselli aradı. Karabâş-ı Velî 1081/670 târihinde Üsküdâr'a gelip Rum

Mehmed Paşa Câmîi'nde inzivâya çekildi. Dört sene burada kalıp birbiri ardınca kırk erbain çıkardı. 1085/1674-75 târihlerinde vâki ısrarlara dayanamayarak esas şöhretini kazandığı Vâlide-i Atîk Câmîi Zâviyesi meşihatine getirildi. Aynı yıllarda mezkûr Câmîi vâizliğinde bulundu.

1090/1679-1680 târihinde kendisine isnâd edilen "*Herkeste fındık kadar tanrı bulunur*" sözü yüzünden Limni Adası'na sürgüne gönderildi. Bir başka rivâyete göre ise vaazları esnâsında tasavvufa dâir özel konulara girmesi zâhir ulemâsı tarafından şiddetle tenkit edilmesine, câhil sûfiler arasında da gerçeğe aykırı sözler dolaşmasına neden oldu. Bunun üzerine ortalığı yatıştırmak üzere Limni Adası'na gönderildi. Sürgün sebebi olarak Karabâş-ı Velî'nin zamânın Pâdişâhı IV. Mehmed'in kendisine olan meylini çekemeyenlerin tertibine uğradığı rivâyeti de bulunmaktadır. Karabâş Velî kendisi gibi bir Halvetî şeyhi olan Niyâzi-î Mısırî ile Limni'de aynı yıllarda ikâmete mecbur edildi. Mısırî 1083/1673 yılında önce Rodos'a gönderilmiş, 1087/1676'da ise Limni'ye sürülmüştür.

Karabâş-ı Velî yaklaşık olarak dört sene süren sürgün hayatından sonra affedilerek Üsküdar'a döndü (1094/1683). Pâdişahın yeniden Karabaş Velî'ye yakınlık göstermesi Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın harekete geçmesine sebep oldu. Bu dönemde Karabaş Velî, deniz yoluyla hacca gitti, Hac dönüşü Medîne'de bir müddet ikâmet etti. Bu esnâda Medîne'de halifelerinin sonuncusu olan şeyh Mustafa b. Ali el-Bolvî el-Doğanî'ye hilâfet görevi verdi. Müteâkip günlerde onunla birlikte Mısır kâfilesine katılarak Medîne'den ayrıldı.

Karabaş Velî, içinde bulunduğu kâfile Mısır'a yaklaşırken, Kâhire'ye üç mil kala Nahle Kalesi civârında hastalandı ve 1097/1685/86 senesi Safer ayının sekizinci Cuma günü vefat etti. Şeyhü'l-Gazzâli denilen bir zâtın türbesine defnedildi. Geride aynı zamanda kendisinin halîfeleri olan Mustafa Ma'nevî (1114) Hasan Çelebî (1125), Hüseyin Çelebî (1126) adında üç oğul bıraktı.

Yazdığı onbeş eserleriyle dînî ve tasavvufî görüşlerini ortaya koydu. Eserlerini ekseriye Arapça yazdı. Arapça yazdığı eserlerinden bâzısının Türkçe'ye tercüme edilerek Arapça bilmeyen müritlerinin de istifâde etmesini istedi. Gerek kendi yazdığı eserlerinden gerekse hayatını anlatan eserlerden onun şerîata son derece riâyetskâr bir insan olduğunu anlamak mümkündür.

Sağlığında kendisine otuz iki bin kişiye bîat etti, altı yüz seksen beş halife yetiştirdi. Karabaş Velî, halktan zamânın pâdişâhı IV. Mehmed'e kadar geniş bir kitleyi etkiledi. Halîfelerinden Ünsî Hasan Efendi'yi pâdişâhın

isteğiyle saraya gönderdi, devran ile zikir yapmasına izin verdi.

Karabaş Velî'ye has özelliklerden birisi de başka tarikatlara mensup dervişleri tarikatlarını değiştirtmeksizin irşat yetkisi vermesidir. Osmanlı'da ve diğer İslâm ülkelerinde hızla yayılan ve bu arada pek çok şübesi bulunan Halvetiye tarikatı Karabaş Velî ile birlikte yeni bir atılım ve canlılık kazandı. Yetiştirdiği yüzlerce halifesi vâsıtasıyla Osmanlı ülkesinin büyük çoğunluğunda özellikle Anadolu, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da büyük bir alana hitap etme gücü buldu. Pek çok yeni şübe kazandı. Kurucusu olduğu Karabâşiye tarikatı *Nasûhiyye* (Mehmed Nasûhî Efendi ö.1129/1718), *Bekriyye* (Mustafa Bekrî Efendi ö.1162/1745), *Ârifîyye* (Ömer Ârif Kastamonî ö.1103/1692), *Hüseyîyye* (Şeyh Hüseyin el-Kastamonî ö.1125/1714) adlı dört kola ayrıldı.

Gerek devrinde gerekse daha sonra yazılan biyografî kitaplarında "*Kutbü'l-aktâb, mürşid-i kâmil*" gibi ünvanlarla anıldı. Tasavvufta her mürşidin bir peygamberin kademi üzere olduğu kabul edildiğini ifade eden Kerim Kara, mensuplarının Karabaş Velî'nin *Kadem-i İsâ* üzerine vâki olduğuna inandığını ifade etmektedir. Yine dilden dile nakledilen menkıbe ve kerâmetlerinin onun "*Velî*" lakabıyla şöhretine sebep olduğunu söylemektedir.

Kerim Kara, Karabaş Velî'nin tasavvufta ana hatlarıyla İbnü'l-Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışına bağlı olduğunu söyler. Buna delil olarak da İbnü'l-Arabî'nin *Fususü'l-Hikem*'ine yazdığı Arapça şerhi gösterir. İbn Arabî'nin *Fütûhât-ı Mevsiliyye* adlı eserinde bâzı işâretlerle kendisini müjdelediğine inanılır.

Bu çalışmanın en önemli taraflarından birisi de sonuna Karabâş Velî'nin on iki adet eserinin tercümesinin eklenmiş olmasıdır. Çoğunluğu yazma metinlerden aktarılan ve Karabaş Velî'nin fikirlerinin daha iyi anlaşılmasına sebep olan bu risâleler Kerim Kara'nın eserini de değerli kılmaktadır. Bunlar *Akâid Risâlesi Tercümesi*, *Risâle-i Devrân Tercümesi*, *Risâle-i Esâsüddin Tercümesi*, *Şerh-i Kasîde-i Aşkiyye Tercümesi*, *Mi'yârü't-Tarîka Tercümesi*, *Risâle der Beyân-ı Şeriat maa usûl-i aşere*, *Risâle fi't-tasavvuf*, *Risâle-i usûl-i Erbaa*, *Risâle-i Tabirname*, *Tefsîr-i Sûre-i Tâhâ Tercümesi*, "*Hubbibe ileyye min dünyâküm*" *Hadîs-i şerîfinin Tercümesi*, *Risâle-i Tarîkatname*, şeklindedir.

Dr. Hür Mahmut YÜCER